

Ekonomía a ekológia na pozadí holistického videnia sveta

I. Klinec: The Economics and Ecology on the Background of Holistic View of the World. Život. Prostr., Vol. 32, No. 4, 186–190, 1998.

The changes that we are witnesses are connected with overcoming the global crisis of mankind. Gro Harlem Brundtland in report "Our Common Future" warns that there does not exist partial (economic, social, ecological and other) crises, but we are facing the only one – global crisis. One of its main sources is the paradigmatic difference between ecology and economics as theories. Ecology is the science based on holistic approaches and economics still resides on old mechanistic ones. Therefore it is necessary to support emerging holistic approaches in economics. First examples are human economics, green economics, new economics and ecological economics. At present we can mention that sort of new economists as Hazel Henderson, Herman Daly, Fritz Schumacher, John Cobb, Jr., Sara Parkin, Nicholas Georgescu-Roegen and many others. Shift toward holistic paradigm in economics will be the key factor to harmonise ecology and economics as sciences and to overcome the global crisis.

Ekonomía a ekológia sú dve vedy, ktoré majú spoločnú predponu eko-, ich súčasné ciele, aktivity a pôsobenie sú však rozdielne. Moderná ekonomía sa snaží o dosiahnutie čo možno najväčšieho ekonomického rastu, zatiaľ čo ekológia sa pokúša zachrániť životné prostredie práve pred následkami tohto ekonomického rastu, t. j. pred neustále silnejúcim deštruktívnym pôsobením človeka, a najmä jeho ekonomiky.

Ekonomía teda napomáha deštrukcii životného prostredia, kým ekológia chce tejto deštrukcii zabrániť. Ekonomický rast stojí proti životnému prostrediu a ekonomía proti ekológii, čo je jeden zo zdrojov globálnej krízy súčasnej civilizácie. Možno však zosúladiť pôsobenie ekonomiky so zachovaním životného prostredia? Možno dosiahnuť, aby dve vedy s rovnakou predponou eko- mali aj rovnaké ciele a aby sa namiesto zdroja nerovnováhy a nestability stali zdrojom harmónie? Môžeme povedať, že je to nielen možné, ale aj nevyhnutné. Je nevyhnutné zosúladiť pôsobenie súčasnej ekonomiky so zachovaním životného prostredia, pretože narastajúca deštrukcia životného prostredia na Zemi, spôsobená z veľkej časti práve ekonomikou, vážne ohrozuje základy existencie celej ľudskej civilizácie. Preto treba hľadať cesty k tomu, aby sa vzťah ekonomie a ekológie namiesto zdroja nestability stal zdrojom harmónie.

Globálna kríza ľudstva a zmena paradigmy vnímania sveta

Globálna kríza ľudstva sa dnes už stala neoddiskutovateľnou realitou a ľudstvo hľadá cesty ako ju prekonať. Gro Harlem Brundtlandová v správe Naša spoločná budúcnosť (1987) konštatovala, že dnes už neexistujú jednotlivé oddelené a izolované krízy, ale realitou je jedna globálna kríza ľudstva. Ekologická, ekonomická, politická alebo sociálna kríza sú dnes iba prejavmi jednej veľkej globálnej krízy. Hlavným zdrojom globálnej krízy ľudstva je kríza ľudskeho myslenia. Svet tvorí dnes jeden globálny, nedeliteľný, vzájomne prepojený celok, globálnu dedinu, ako ho nazval kanadský sociológ Marshall McLuhan (1965). Myslenie ľudí však naďalej zostáva na takej úrovni, ako bolo v časoch, keď svet tvorili jednotlivé, oddelené, neprepojené, avšak navzájom komunikujúce štáty a krajiny. Človek vo svojom vedomí a myslení žije stále v tých jednotlivých, vzájomne oddelených štátoch, ktoré majú k dispozícii neobmedzené zdroje rozvoja a neobmedzený priestor pre rast a expanziu. Samozrejme, tieto zdroje a priestory sa vždy hľadajú za hranicami jednotlivých štátov, krajín alebo regiónov. Realita je však iná. Ralph Matzner (1992) uvádza, že "obraz planéty Zem urobený z kozmu nám pripomína dve veci: hranice medzi štátmi existujú iba na mapách a v mysliach ľudí

a prírodné zdroje Zeme nie sú neobmedzené, nie sú nekonečné". Realitou je aj existencia jednej globálnej ekonomiky, ktorá nahradila medzinárodnú sústavu lokálnych ekonomík. Hazel Hendersonová (1991) vidí zdroj našich ekonomických, politických a technologických problémov, a teda aj globálnej krízy, v neadekvátnosti karteziánskeho vnímania sveta s orientáciou na štýl našej sociálnej organizácie. Globálna realita, globálna organizácia spoločnosti, ekonomiky a trhu a lokálne redukcionistické vnímanie tejto reality na báze karteziánsko-newtonovskej paradigmy je teda hlavným zdrojom globálnej krízy ľudstva. Prekonanie tejto krízy je spojené so zmenou paradigmy vnímania sveta. Fritjof Capra vo svojej knihe *Bod obratu* (1982) opísal nahrádzanie starej mechanistickej, karteziánsko-newtonovskej paradigmy novou holistickou paradigmatou, tak ako sme svedkami v súčasnosti. Základnou charakteristikou mechanistického vnímania sveta je jeho fragmentarizácia a vnímanie ako mechanizmu, stroja skladajúceho sa zo súčiastok. Holistická paradigma je založená na vnímaní sveta ako jedného nedeliteľného celku, ako jednej nedeliteľnej jednotky. Súčasná moderná ekonomická veda a ekonomická teória, najmä makroekonómia, sú postavené na báze mechanistickej, karteziánsko-newtonovskej paradigmy, čo však ešte neznamená, že neexistuje aj ekonomická veda a ekonomická teória na báze holistickej paradigmy. Súčasné ekologické a environmentálne myslenie je postavené naproti tomu výlučne na báze holistickej paradigmy. Zosúladenie paradigmatických východísk ekológie a ekonómie je dnes kľúčom k nájdeniu cesty ako prekonať globálnu krízu ľudstva. Prechod ekonómie na bázu holistickej paradigmy sa môže stať kľúčom k riešeniu tak globálnej krízy, ako i jej parciálnych prejavov, napr. krízy ekonomickej, sociálnej alebo ekologickej. Tento prechod ekonómie na novú holistickú paradigmatu sa prejavuje v narastajúcej diverzite nových ekonomických teórií.

Potreba obnovenia pôvodného významu a funkcie ekonómie

Názov ekonómia je odvodený z gréckeho slova *oikonomia*, čo je spojenie dvoch slov: "*oikos*" znamená dom alebo domáce hospodárstvo a "*nomos*" znamená zákon. Ekonómia je teda veda, ktorá sa zaoberá zákonmi domáceho hospodárstva alebo tiež zákonmi hospodárenia v dome či domácnosti. Súčasná moderná ekonómia, a najmä makroekonómia, ako ju podávajú napr. Paul A. Samuelson a William Nordhaus, sa od tohto poňatia značne vzdialila. Zaoberá sa prevažne modelovým znázornením transformácie vstupov do ekonomiky na výstupy z nej. Časť "*oikos*", čiže dom alebo domáce hospodárstvo, akoby sa z dnešnej ekonómie vytratila. Takouto redukcionistickou interpretáciou sa z nej stal

mechanizmus, ktorý čosi spracúva a čosi zase produkuje. Nie je náhoda, že v najpoužívanejšej učebnici ekonómie od Paula A. Samuelsona a Williama Nordhauza (1991) budeme márne hľadať vysvetlenie, čo vlastne názov ekonómia znamená, aký je jeho význam a pôvod, hoci je to kniha práve o ekonómii. Táto zmena chápania ekonómie a odcudzenie od jej pôvodného významu je spojené s prechodom od predindustriálnej výroby, čo bolo naozaj domáce hospodárstvo, k priemyselnej veľkovýrobe, čo domácim hospodárstvom určite nie je. A veľké priemyselné komplexy, resp. továrne, určite domov alebo dom nepripomínajú, majú k nemu naozaj ďaleko. To isté môžeme konštatovať aj o nadnárodných korporáciách. Tak sa stalo, že spolu s odcudzením človeka v procese strojovej veľkovýroby, odcudzil sa a zmenil i pôvodný význam ekonómie. Industriálne obdobie rozvoja spoločnosti teda okrem iných odcudzení spôsobilo aj odcudzenie ekonómie ako vedy svojmu pôvodnému významu. Aj dnešné nehospodárne a neefektívne nakladanie s prírodnými zdrojmi, ktoré sa nazýva ekonomickým, má od ekonomického hospodárenia a od pôvodného významu ekonómie veľmi ďaleko. Šancou a príležitosťou i nevyhnutnosťou a potrebou obnovenia pôvodného významu a funkcie ekonómie je vznik globálnej ekonomiky, globálnej civilizácie a holistických koncepcií sveta, napr. teórie Gaia, myslenia globalizmu a iných. Chápanie planéty Zem ako jedného celku, jedného organizmu, realita jednej globálnej ekonomiky a jednej globálnej civilizácie dáva možnosť vrátiť pôvodný význam ekonómii. Globálna ekonomika by sa potom mala chápať ako jeden celok, ako jedno hospodárstvo a ekonómia sa opäť môže zaoberať fungovaním tohto hospodárstva ako celku, a najmä jeho zákonitosťami. Zem potom môžeme chápať ako svoj dom a ako k svojmu domu sa potom budeme k nej aj správať. Takéto východisko môže znamenať uvedomenie si limitovanosti zdrojov a zmenu ich využívania. Tak ako dobrý hospodár vo svojom dome nepoužíva na kúrenie stoličky, nábytok alebo obrazy, tak ani človek v globálnej ekonomike, ktorý si uvedomuje, že Zem je jeho domov, by nemal drancovať jej prírodné zdroje, ako je to napr. v prípade likvidácie dažďových pralesov, alebo by nemal prevážať odpad zo Severu na Juh alebo zo Západu na Východ, ako sme toho dnes svedkami. Mal by si uvedomiť, že v globálnej svetovej ekonomike, ako jednom celku, vydrancovanie prírodných zdrojov, napr. dažďových pralesov, spôsobuje celosvetovú nestabilitu a celosvetovú ekonomickú nerovnováhu a prevozom odpadov z jednej časti sveta na druhú sa znečisťuje celok tak či tak.

Ekonómia, dualizmus a prírodné zákony

Súčasná moderná ekonomická teória je príkladom

redukcionistického, mechanistického a dualistického vnímania sveta. Táto ekonomická teória redukuje spoločnosť na ekonomiku a ekonomický mechanizmus, proti ktorému stojí ostatná časť spoločnosti, civilizácie a prírody. Inou formou dualizmu, ktorý existuje v modernej ekonomike, je oddelenosť jej fungovania od pôsobenia prírodných zákonov. Súčasná moderná ekonomika sa tvári tak, akoby sa jej prírodné zákony netýkali, akoby ich nemusela rešpektovať. Skutočnosť je však iná. V súčasnosti existuje dosť veľká skupina ekonómov, prevažne predstaviteľov novej ekonómie (new economics), ktorí kritizujú nerešpektovanie prírodných zákonov a zákonitostí a vidia v tom základný nedostatok modernej ekonómie. Napr. Herman Daly (1992) tvrdí, že štúdium ekonomiky v zmysle modelu kolobehu makroekonómie je to isté, ako študovať zvieratá iba vo vzťahu k ich systému obehu krvi bez toho, aby sme sa zmienili napr. o ich zažívacom trakte. Tento autor sa domnieva, že najväčšou úlohou pre ekonómov je to, aby sa začali zaoberať reálnym svetom. Odtiaľ pochádza tiež názov ekonómia reálneho sveta (real-life economics) pre ekonómiu, ktorá rešpektuje jeho zákony. Reálny svet sa podľa neho riadi takými zákonmi, ako sú napr. zákon o nezničiteľnosti hmoty, zákon entropie, komplexné ekologické vzťahy. Daly tvrdí, že ekonómovia doteraz žili v abstraktnom svete, kde tieto veci neexistujú. Žili vo svete kolobehu makroekonómie. "Výsledkom tohto druhu myslenia", hovorí Paul Ehrlich, "je to, že ekonómovia sú jedinou významnou skupinou vzdelaných ľudí, ktorá ešte verí v perpetuum mobile. Verí, že zdroje sú nekonečné. Verí v nekonečnú schopnosť prírodného sveta spotrebúvať náš odpad. Verí všetkým veciam, ktoré sú jednoducho rozprávkami." Podľa Davida Suzukiho a Anity Gordonovej (1994) je úžitný svet ekonomiky uzatvorený systém, v ktorom skutočné náklady na podnikanie na tejto planéte (zahŕňajúce skutočnú cenu spotrebovaných neobnoviteľných zdrojov a úhradu za znečistenie) nemajú miesto. Daly tiež upozorňuje, že "je vžitý názor, ktorý predpokladá, že ľudstvo je také výnimočné, že nepodlieha ani prírodným zákonom. Prepíšeme ich podľa toho, ako sa nám to hodí". Ďalej hovorí, že väčšina základných prírodných zákonov sú výroky, ktoré určujú, čo je nemožné. Je nemožné pohybovať sa rýchlejšie, než je rýchlosť svetla, je nemožné vytvoriť perpetuum mobile, je nemožné, aby sa život vytvoril spontánne atď. Tak sa podľa neho vytvárajú hranice, ktoré oddeľujú vedu od čiernej mágie – poznáním, že určité veci sa nedajú uskutočniť. Vychádza z toho, že ak sú prírodné zdroje konečné, civilizáciu nemožno donekonečna udržiavať – nech už používame akékoľvek geniálne a efektívne technológie – ak sa nezastaví rast a nedosiahne rovnováha. Predovšetkým ide o populačný rast a rast spotreby. Jediný spôsob, ako by mohla ekonomika podľa neho aj naďalej rásť, je ten, že

by sa priemer Zeme zväčšoval v priamej úmere k úrovnej sadzbe. Sara Parkinová (1991) zasa tvrdí, že ekonomika musí fungovať v súlade so zákonmi termodynamiky. Hovorí, že "ak chceme hovoriť o ekologickom probléme, musíme hovoriť o ekonomickom probléme. Pretože príroda veľmi dobre pozná zásady udržateľnosti, veľmi dobre pozná zásady akejkoľvek ekologickej rovnováhy. Príroda vie, akým spôsobom má fungovať, aby sa zachovala a aby sa obnovovala. To, čo v tom zlyháva, to sme my. A naša ekonomika. Takže ak chceme niečo robiť, nepotrebujeme študovať prírodu, potrebujeme študovať svoju spoločnosť a zmeniť jej usporiadanie a ekonomiku". Aj Nicholas Georgescu-Roegen, ktorý prvý zaviedol do modernej ekonómie pojem entropia, tvrdí, že ekonomická teória by mala byť založená na zákonoch termodynamiky, ktoré sú spojené s transformáciou energie a mala by ich rešpektovať.

Ekonómia, ekológia, technológia a zdroje

Významné miesto v zmene vzťahu ekonómie k životnému prostrediu má technológia. Technológia má tiež dvojakú tvár. Ako tvár boha Janusa, aj jej tvár žiari na jednej strane pokrokom, prosperitou a šťastnou budúcnosťou, na druhej strane sa pozerá zamračené, ako deštrukcia, odpady, manipulácia a nepredvídateľný vývoj. Technológia sa často považuje za spasiteľa dnešnej civilizácie, na druhej strane sa zatračuje, ako jej hrozba.

Mnohé alternatívne návrhy ekologicky priaznivej alebo trvalo udržateľnej ekonomiky vylučujú technológiu zo spoločnosti a ekonomiky, ako hlavný zdroj deštrukcie životného prostredia. Takýto prístup k technológii ako príčine všetkého zla, je však len ďalším príkladom dualistického prístupu, keď človek a spoločnosť stoja na jednej strane a technológia na strane druhej – opačne. Ekonomická teória považuje technológiu za priamu súčasť ekonomického systému a podľa toho k nej aj pristupuje. Prekonanie tohto ďalšieho dualizmu znamená integrovať technológiu do života spoločnosti a do chodu ekonomiky. Znamená tiež zmenu v pohľade na miesto technológie v rozvoji ľudskej spoločnosti. Gregory Bateson (1993) napríklad vo svojej "konceptii zdravej ekológie ľudskej civilizácie" nazýva ekologicky priaznivú civilizáciu "vyššou civilizáciou". Tvrdí, že "civilizácie vždy vznikali a zanikali. Nová technológia využitia prírody alebo technológia využívania ostatných ľudí umožňuje práve zrodenie novej civilizácie. Ale každá z nich musí po dosiahnutí hranice istého spôsobu využívania nevyhnutne zaniknúť. Každý nový objav poskytuje voľný priestor a flexibilitu, vyčerpanie tejto flexibility znamená smrť". Gregory Bateson vidí vzťah civilizácie a technológie takto:

1. Nebolo by múdre (nehovoriac už o tom, že je to nemožné) navracaa sa k nevinnosti austrálskych domo-

rodčov, Eskimákov či Krovákov. Znamenalo by to stratu poznatkov, ktoré tento návrat podnietili a celý proces by začal odznova.

2. Predpokladajme, že "vyššia civilizácia" by mala po technickej stránke podporovať zlepšovacie návrhy všetkého druhu, pestovať a dokonca rozvíjať všeobecnú múdrosť. To všetko s využitím počítačov a komplexných komunikačných plánov.

3. "Vyššia civilizácia" by mala obsahovať všetko potrebné (vrátane vzdelávacích a náboženských inštitúcií) na uchovanie určitej múdrosť v ľudskom rode a poskytovať ľuďom fyzické, estetické a tvorivé uspokojenie. Mala by nastať zhoda medzi flexibilitou ľudskou a flexibilitou civilizačnou. Civilizácia bude rozmanitá nie iba vďaka genetickej a empirickej rozmanitosti jednotlivých osobností, ale aj sama bude flexibilná a schopná "preadaptácie", potrebnej pre nepredvídateľné zmeny.

4. "Vyššia civilizácia" musí byť obmedzená vo svojich transakciách so životným prostredím. Mala by využívať nenahraditeľné prírodné zdroje iba ako prostriedok na nevyhnutnú zmenu (ako kukla hmyzu, čerpajúca v období prerodu energiu z tukovej vrstvy). Pre všetko ostatné musí metabolizmus civilizácie využiť energetický potenciál, ktorý kozmický koráb Zem získava od Slnka. Ruka v ruke s tým však kráča aj nevyhnutný technický pokrok. So súčasťou technológiou by bol svet, aj pri využití fotosyntézy, vetra, prílivu a vodných tokov ako zdrojov energie, pravdepodobne schopný uchovať len nepatrný zlomok ľudskej populácie".

Hazel Hendersonová (1991) vo svojich koncepciách spoločnosti Solárnej éry a Éry svetla dospela k podobným záverom o potrebe využívania solárnej čiže slnečnej energie, ktorá by mala nahradiť súčasné hlavné druhy energie. Prechod spoločnosti na novú ekologicky priaznivú technológiu je úzko prepojený s prechodom na nové ekologicky priaznivé zdroje. V tejto súvislosti sú zaujímavé koncepcie využívajúce ako hlavný zdroj rozvoja znalosti alebo informácie, slnečnú energiu alebo ako významný zdroj flexibilitu. Tieto nové zdroje rozvoja spoločnosti by mali substituovať klasické industriálne zdroje, a najmä limitované a vyčerpávajúce sa prírodné zdroje na Zemi. Sara Parkinová nazýva stratégiu vytvárania takého systému spoločnosti, ktorý je silný a robustný a zároveň flexibilný, stratégiou dažďového pralesa. V tejto stratégii ide podľa nej o silný a odolný systém, akým je napr. dažďový prales. V tomto systéme nezáleží na jednotlivých čiastočkách, ale na spojeniach, ktoré tá jedna čiastočka má s inými. Ak skúmame tieto spojenia v rámci ekosystému, nájdeme veľmi veľa krátkych, niekoľko stredných a sotva nejaké príliš dlhé, pracujúce na veľkú vzdialenosť. Toto, podľa Sary Parkinovej, robí systém veľmi odolným, pretože niektoré z týchto spojení môžu zaniknúť, môžu sa zlomiť, prerušiť, a napriek tomu systém zostáva pevným, pretože je tu

množstvo ďalších spojení. Súčasne je to veľmi flexibilný systém, pretože keď vidí biologickú výhodu preferencie niektorých spojení pred inými, tak ich preferuje. Podľa tejto autorky môžeme stratégiu dažďového pralesa aplikovať na spôsob, akým my robíme veci, napr. na ekonomiku.

Ekonomía, ekológia a potreba hodnotovej reorientácie spoločnosti

Potreba hodnotovej reorientácie spoločnosti je nevyhnutnou podmienkou zosúladienia pôsobenia ekonomiky so zachovaním životného prostredia. Sara Parkinová tvrdí, že "to, čo skutočne vytvára a čo je hnačou silou ekonomického systému, je náš hodnotový systém. Ekonomika znamená len niečo podobné ako údržba bytu, je to spôsob, ako jeden s druhým komunikujeme, spôsob ako spolu žijeme, ako si vymieňame hodnoty, obchodujeme, uspokojujeme svoje potreby. Toto všetko je však založené na našej hodnotovej škále, spôsobe, ako to robíme. Ešte presnejšie, v minulosti sa stalo, že hodnotový systém vytvoril určitý ekonomický systém a tento ekonomický systém sa medzičasom stal mocnejší než akýkoľvek alternatívny hodnotový systém, ktorý by sme dnes mohli vytvoriť. Takže ekonomický systém, ktorý dnes máme, nie je sluhom našich hodnôt, ale ich pánom". Otočenie tejto skutočnosti, teda to, aby sa ekonomický systém stal opäť sluhom hodnotových orientácií človeka je jeden krok k náprave dnešnej neutešenej reality. Druhý krok znamená zmenu týchto hodnotových orientácií človeka. Aká by však hodnotová orientácia človeka mala byť, aby sa zmenil jeho vzťah k životnému prostrediu? Erich Fromm vo svojej knihe *Mať alebo byť* (1990) hovorí o nevyhnutnosti zmeny hodnotovej orientácie človeka a o prechode od súčasnej hedonistickej orientácie človeka a spoločnosti na takú, kde by na prvom mieste bolo bytie, teda existencia človeka.

Zmena súčasnej antropocentrickej orientácie na biocentrickú je predmetom diskusií a tiež jedným z východísk zo súčasnej globálnej krízy podľa veľkej skupiny ekologov a ekologicky orientovaných filozofov. Stephen Batchelor (1994) vo svojej eseji *Reinterpretácia budhistickej ekonomiky*, publikovanej v známej knihe *esejí Dharma Gaia*, však uvádza, že treba prekonať akékoľvek vytváranie jediného streda záujmu, a teda hlavnou zmenou orientácie človeka by mal byť prechod od antropocentrizmu k acentrizmu, teda nie k biocentrizmu. "Nič vo vesmíre si nezaslúži, aby sa považovalo za stred," píše v tejto súvislosti Batchelor a ďalej uvádza, že "akokoľvek vznešené môže niečo byť, akonáhle je postavené do streda, je okamžite podozrivé zo zbožštenia, nadvlády nad všetkým ostatným a zo všetkých ďalších deformácií a zneužití, ktoré sú typické pre

veci, nachádzajúce sa v centre ľudských dejín. Paradoxne, však žiadne centrum znamená, že všetko je v centre."

Nová ekonómia ako zelené myslenie

Zmena paradigmatických základov ekonomickej teórie by mala viesť k zosúladeniu tejto teórie so súčasnými zmenami paradigmy myslenia a vedy. Vytváranie novej ekonómie je perspektívnou alternatívou k súčasnej nie celkom vyhovujúcej ekonomickej teórii, najmä makroekonomii. Fungovanie ekonomiky vychádzajúcej z postulátov novej ekonómie by malo pomôcť zmene vzťahu ekonómie a ekológie a ekonomika postavená na báze novej ekonómie by mohla začať pôsobiť v súlade so zachovaním životného prostredia na Zemi, namiesto jeho dnešnej deštrukcie. Sara Parkinová vo svojom prehľade vývoja zeleného myslenia na Západe dokonca uvádza novú ekonómiu ako zelené myslenie. Do svojho prehľadu zaradila filozofické a prírodovedné koncepcie väčšinou holistického charakteru, ako napr. Herodotovo ponímanie prírodných systémov ako sebaregulujúcich sa systémov, Huttonovo poňatie Zeme ako jediného makrokozmu, Suessovo poňatie biosféry, Vernadského koncepciu planetárneho života, Lovelockovu hypotézu Gaia alebo Naessovu biocentrickú filozofiu. Z ekonomických koncepcií zaradila do tohto prehľadu zavedenie koncepcie entropie do ekonomickej teórie Georgescu-Roeganom, koncepcie limitovaného rastu Paula Ehrlicha a Rímskeho klubu a koncepcie nových ekonómov okolo Hermana Dalyho. Takéto začlenenie novej ekonómie medzi zelené myslenie ukazuje smer zmeny ekonomickej teórie k rešpektovaniu prírodných zákonov a fungovanie v súlade so zachovaním životného prostredia na Zemi. Jeden z prvých krokov k sformulovaniu ekonomickej teórie priaznivej životnému prostrediu urobil Ernst F. Schumacher vo svojej knihe *Malé je krásne* (1973). Schumacher sa touto knihou stal inšpirátorom a zakladateľom tej vetvy ekonómie, ktorá sa nazýva v súčasnosti novou ekonómiou. Ako Schumacher, tak aj noví ekonómovia, sú však pokračovateľmi tej teoretickej vetvy ekonómie, ktorú Mark Lutz nazýva humanistická ekonómia a kde možno zaradiť takých mysliteľov, ako boli Jevons, Carlyle, Ruskin, Hobson, Gandhi, Tawney alebo spomínaný Schumacher. K novej ekonómii možno zaradiť teoretické koncepcie humanistickej ekonómie, ekologickej ekonómie alebo ekonómie reálneho života, aj keď nie všetky sa vždy za novú ekonómiu považujú. Všetky tieto koncepcie možno považovať za reálnu a perspektívnu alternatívu k dnešnému hlavnému prúdu klasickej a neoklasickej ekonomickej teórie. Všetky smerujú k zosúladeniu pôsobenia ekonómie a ekológie a k zharmonizovaniu vzťahu ekonomiky a životného prostredia na Zemi. Všetky určitým spôso-

bom zosúladujú paradigmatické východiská ekológie a ekonómie a pokúšajú sa o sformulovanie holistického poňatia ekonomickej teórie a holistické vnímanie ekonomickej reality, tak aby sa zastavila súčasná deštrukcia životného prostredia na Zemi následkom neustáleho a stále sa zrýchľujúceho ekonomického rastu. Od toho, či, a ako rýchlo sa im to podarí, do značnej miery závisí aj to, či a kedy nájde ľudstvo cestu k prekonaniu súčasnej globálnej krízy.

Literatúra

- Bateson, G., 1993: Ekologie a flexibilita mestskej civilizace. In Souvislosti, 4–5, Revue pro křesťanství a kulturu, Praha.
- Batchelor, S., 1994: Reinterpretace budhistické ekonomiky, In Dharma Gaia. Eseje o budhismu a ekologii. CAD PRESS, Bratislava.
- Bohm, D., 1980: Wholeness and the Implicate Order. Routledge and Kegan Paul, London.
- Brundlant, G. H., 1987: Our Common Future. Oxford University Press.
- Capra, F., 1982: The Turning Point. Science, Society and the Rising Culture. Flamingo, London.
- Daly, H., 1992: Steady-state Economics. Earthscan Publications, Ltd, London.
- Georgescu-Roegen, N., 1971: The Entropy Law and the Economic Process. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Henderson, H., 1991: Paradigms in Progress. Life Beyond Economics. Knowledge Systems, Inc., Indianapolis.
- Lovelock, J., 1993: Gaia. Nový pohľad na život na Zemi. ABIES, Prešov.
- Lutz, M., 1992: Humanistic Economics: History and Basic Principles. In Real-life Economics. Understanding Wealth Creation. Edited by Paul Ekins and Manfred Max – Neef. Routledge, London, New York.
- Matzner, R., 1992: Rozpor medzi duchem a prírodou v evropském vědomí. In Na vlnách změn. Prednášky z 12. Mezinárodní transpersonální konference. Radost, Praha.
- McLuhan, M., 1965: Understanding Media. The Extensions of Man, McGraw-Hill Book Company, New York.
- Parkin, S., 1991: Green Futures. Agenda for the 21st Century. Fount, London.
- Parkin, S., 1994: Ekonomika pre zaplnený svet I., II. In Spoločnosť, ako keby na človeku záležalo. SZOPK, SOFRON, Bratislava.
- Samuelson, P. A., Nordhaus, W., 1991: Ekonomie. Svoboda, Praha.
- Suzuki, D., Gordonová, A., 1994: Jde o přežití. Baroko Fox, Beroun.

Ing. Ivan Klinec (1961), Prognostický ústav SAV, Šancova 56, 811 05 Bratislava